בס"ד

מלאכת מחתך

א. שבת עד, ב

והטוחן. אמר רב פפא: האי מאן דפרים סילקא - חייב משום טוחן. אמר רב מנשה: האי מאן דסלית סילתי - חייב משום טוחן. אמר רב אשי: אי קפיד אמשחתא - חייב משום מחתך. והלש והאופה. אמר רב פפא: שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה! - תנא דידן - סידורא דפת נקט. אמר רב אחא בר רב עוירא: האי מאן דשדא סיכתא לאתונא - חייב משום מבשל. פשיטא! מהו דתימא - לשרורי מנא קא מיכוין, קא משמע לן: דמירפא רפי, והדר קמיט. אמר רבה בר רב הונא: האי מאן דארתח כופרא - חייב משום מבשל. פשיטא! - מהו דתימא: כיון דהדר ואיקושא - אימא לא, קא משמע לן. אמר רבא: האי מאן דעבד חביתא - חייב משום שבע חטאות, תנורא - חייב משום שמונה חטאות. אמר אביי: האי מאן דעבד חלתא - חייב אחת עשרה חטאות, ואי חייטיה לפומיה - חייב שלש עשרה חטאות. ... תנו רבנן: התולש את הכנף, והקוטמו, והמורטו - חייב שלש חטאות. (ואמר) [אמר] רבי שמעון בן לקיש: תולש חייב משום גוזז, קוטם חייב משום מחתך, ממרט חייב משום ממחק.

רש"י

ואי קפיד אמשחתא - לחותכן במדה. **חלתא** - כוורת של קנים. **חייב אחת עשרה** - זומר הקנים והוא צריך להם - חייב משום קוצר ומשום נוטע, אספם יחד - הרי זה מעמר, בירר יפות - הרי זה בורר, החליקן - הרי זה ממחק, עשאן דקות מאחת שתים או שלש - הרי זה טוחן, חתכן במדה - הרי זה מחתך, הסיך השתי - הרי זה מיסך, ארג אחת למעלה ואחת למטה כדי להעמידו - הרי עושה שתי בתי נירין, ארג - הרי זה אורג, חתך לאחר אריגתה כדי להשוותם - הרי זה מכה בפטיש, כדאמרינן לקמן [עה, ב]: האי מאן דשקיל אקופי מגלימי - חייב משום מכה בפטיש, הרי אחת עשרה. **והקוטמו** - לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק, וראוי להניחו בכר וכסת. **משום מחתך** - דקפיד לחתוך עד מקום שהוא ראוי, וגם מן הקנה אורג כובעים, ועושה כובעים מכנפי עוף בלא שיער.

רבינו חננאל

הטוחן אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא. פי' כעין כתישה ולא כעין חיתוך חייב משום טוחן וכן מאן דסלית סילתי פי' עצי דקלים שעומדין שיבי שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא בינית כמין קמח דק לפי' (המנפץ) חייב משום טוחן ואי קפיד אמשחתא כלומר אם מתכוין לחתוך אלו סילתי זרת זרת אורך כל אחד ואחד חייב משום מחתך. הלש והאופה אמר רב פפא שביק בישול סממנים ונקיט אפיה ולא מפרש בהדיא האי מלתא ואשכחן בירושלמי דאמר הכי את חמי אפיה תולדת בישול הוא ואת אמרת הכן אלא כיון דתני סדר עיסה תניתא בהדייהו: [שבת דף עה עמוד א] מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות. חתך קנה נעשה זומר וצריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע כינס הקנים חייב משום מעמר דקדק הקנים חייב משום טוחן. חתכם כשיעור כגון אמה אמה חייב משום מחתך.

ב. שבת עה, ב

אמר רבי חייא בר אבא: שלשה דברים סח לי רב אשי משמיה דרבי יהושע בן לוי: המגרר ראשי כלונסות בשבת - חייב משום מחתך, הממרח רטיה בשבת - חייב משום ממחק, והמסתת את האבן בשבת - חייב משום מכה בפטיש.

רש"י

המגרר ראשי כלונסות - שיהיו ראשיהן שוין וחדין.

ג. רמב"ם | שבת פרק יא

ז. המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב, והוא שיתכוין למדת ארכו ומדת רחבו ויחתוך בכונה שהיא מלאכה, אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק הרי זה פטור, הקוטם את הכנף הרי זה תולדת מחתך וחייב, וכן המגרד ראשי כלונסות של ארז חייב משום מחתך, וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות חייב משום מחתך, הנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצות בו שיניו או לפתוח בו את הדלת חייב.

ח. כל דבר שהוא ראוי למאכל בהמה כגון תבן ועשבים לחים והוצין וכיוצא בהן מותר לקטום אותן בשבת מפני שאין בהן תקון כלים, ומותר לקטום עצי בשמים להריח בהן ואף ע"פ שהן קשים ויבשין, ומפשח מהן כל מה שירצה בין שפשח עץ גדול בין שפשח עץ קטן.

ד. שולחן ערוך הרב | אורח חיים סימן שיד

טז. המחתך את העור ומקפיד לחתכו במדה הצריכה לו כגון שמקצעו לרצועות וסנדלים הרי זה אב מלאכה שכן במשכן היו מחתכים עורות אילים ותחשים במדה לעשותן מכסה לאהל וכל המחתך איזה דבר תלוש ומקפיד לחתכו במדה הרי זה תולדת המחתך כגון הקוטם ראש הנוצה שהוא דק ורך וראוי ליתנו בכר או בכסת חייב אם מתכוין לכך מפני שמקפיד לקטמו במדה הראויה לו וכן המגרד ראשי כלונסות שיהיו שוין וחדין חייב משום מחתך.

וכן המבקע עצים לחתיכות אם מקפיד לחתכן במדה חייב משום מחתך ואף אם אינו מקפיד על מדתן אם מבקע לחתיכות דקות מאד להבעיר בהן האש חייב משום טוחן אבל המבקע לחתיכות גדולות ואינו מקפיד על מדתן אין בו איסור אלא מדברי סופרים משום שהוא מעשה חול וזלזול שבת אם אין בהם משום טלטול מוקצה כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל.

ה. משנה ברורה | סימן שכא

והמחתך עצים דק ועושה אותן קטנים אם דקדק מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה חייב [רמב"ם ומ"א בסימן שי"ד]. ואם הוא חותך לחתיכות גדולות והוא מקפיד על המדה לחתכה בכוונה בזה המקום כדרך שנוהגין חוטבי עצים חייב משום מלאכת מחתך כמבואר ברמב"ם פי"א מהלכות שבת:

ו. ביאור הלכה | סימן שכב

אחד קשים ואחד רכים - לכאורה קשה אמאי התירו לקטום בקשים להריח נהי דאינו מכוין בהקטימה לעשותה כלי שאינו רק להריח ואין שייך בזה תקון כלי יאסר משום מחתך בקשים שאינם בכלל אוכלי בהמה דהרי בכל מלאכת מחתך אין הטעם משום דבזה עושה כלי אלא דזה גופא הוא מלאכה כידוע ממה שאמר הגמרא שבת ע"ד ע"ב האי מאן דסלית סילתא וקפיד אמשחתא דחייב גם משום מחתך ואולי דכיון דמיירי בקוטם ביד כמו שכתבנו במ"ב סקי"ז אפילו משום מחתך לית בזה דסתם מחתך הוא בכלי וכן משמע לענ"ד מהרא"ש שכתב דלהכי פטור בקוטם ביד לחצות בו שיניו משום דהוי כלאחר יד וכן רש"י ג"כ כתב דקטימה שלא בסכין תקון כלאחר יד הוא ולא תקון מעליא ואי שם מחתך שייך אפילו ביד דל מהכא שם תקון וליחייב משום מחתך אמנם בנ"א ראיתי מילתא חדתא שמצדד לומר דשם מחתך שייך אפילו ביד וקשה לדבריו אמאי התירו לקטום בקשים ואולי דסתם קוטם להריח אינו מקפיד על המדה דאינו מכוין רק שע"י הקטימה יהיה הריח נודף יותר אבל באמת אם הוא מקפיד על המדה כגון שחבירו מבקש ממנו שיתן לו מעצי בשמים שלו והוא קוטם איזה שיעור ממנו כדי ליתן לו אה"נ דיצוייר בזה לפעמים איסור דאורייתא

ז. שבת קכה, ב

זמורה שהיא קשורה כו'. קשורה - אין, לא קשורה - לא, לימא מתניתין דלא כרבן שמעון בן גמליאל, דתניא: חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן לישיבה - צריך לקשור, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין צריך לקשור. אמר רב ששת: אפילו תימא רבן שמעון בן גמליאל, הכא במאי עסקינן - במחוברת באביה. - אי הכי קא משתמש במחובר לקרקע! - למטה משלשה. רב אשי אמר: אפילו תימא בתלושה, גזירה שמא יקטום.

רש"י

גזירה שמא יקטום - שמא למחר תהיה לו ארוכה ויקטמנה, מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום, ונמצא עושה כלי, וחייב משום מכה בפטיש, אבל בחריות לישיבה - ליכא למיגזר הכי, הלכך במחשבה סגי.

ח. שו"ע או"ח | סימן שיד

ט. מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים.

משנה ברורה

מותר להפקיע וכו' - דפסיקת החוט מותר בדבר תלוש כנ"ל בס"ז ואין בו משום מלאכת מחתך שאינו מקפיד על המדה. כתבו הפוסקים המבקע עצים לחתיכות גדולות איסורו הוא רק מד"ס משום עובדא דחול והמבקע לחתיכות קטנות חייב משום טוחן ואם מקפיד הוא על המדה חייב משום מחתך אפילו בחתיכות גדולות:

ט. שו"ע או"ח | סימן תקט

ג. עופות שממלאים אותם בשר וביצים, מותר לתפרם ביום טוב; והוא שיתקן מעי"ט החוט וישימנו במחט. ויזהר שלא יחתוך החוט בי"ט. הגה: וכן נהגו לשרוף החוט הנשאר בעוף לאחר שתפרו בו.

י. שמירת שבת כהלכתה | פרק ט' (מהדורה שלישית)

ד. שקיות אשר רגילים להריק את תכולתן מיד עם פתיחתן, כמו שקיות קטנות של סוכר (בבתי מלון וכדו') ואריזות שונות של ממתקים וכד', מותר לפותחן בשבת וביו"ט, ויקפיד לפותחן שלא במקום האותיות, וכדלהלן סעיף יג (ב), ואף מותר לחתוך אותן במקום המיוחד לכך (כז).

(כז) ואין בזה משום מלאכת מחתך, כיון דמה שהוא חותך במקום המסומן אינו אלא כדי שלא ישפך הסוכר, ואין לו כל כוונה של שימוש בחלקי השקית לפי מידה מסוימת, והוא חותך שם רק מפני שזה יותר נוח, וראה להלן פכ"ג הערה סב, שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

ז. וכן אסור לגזור את פי הפיטמה של בקבוק עשוי מחומר פלאסטי (לב), כגון במיכלים לתכשירי ניקוי למיניהם, אבל מותר לנקב או לקרוע את הבקבוק בצדו או בתחתיתו.

(לב) ומשום דעושה נקב, וכדלעיל בהערה הקודמת. ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דמ"מ אין בזה משום מלאכת מחתך, דאפי' אם מקפיד על מדת הנקב, ולכן הוא חותך במקום המיוחד, אין זה קרוי מחתך, וחזינן נמי בפותח בית צואר, סי' שיז סע' ג ובמ"ב ס"ק כב ובשעה"צ ס"ק יד, לא נזכר רק קורע ומכה בפטיש, ולא מחתך, עכ"ד.

יא. שמירת שבת כהלכתה | פרק כ"ג (מהדורה שלישית)

ט. אין קורעין נייר־טואלט בשבת וביו"ט, בין במקום הניקוב ובין שלא במקום הניקוב; לא היה נייר־טואלט מוכן ואין לו אפשרות אחרת להתקנח, מותר להשתמש בנייר־כתיבה, אף כשהוא מוקצה ... אין לו גם נייר־כתיבה, והוא זקוק לנייר־הטואלט, יש מקום להקל, משום כבוד הבריות, לקרוע נייר־טואלט כלאחר־יד, דהיינו שיחזיק את הנייר, לא ביד, אלא במרפק אחד, ואילו במרפקו השני יקרענו, ויעדיף לקחת לצורך זה נייר מגליל, ולא יחתוך פיסת נייר אחד לשנים להשתמש בשני חלקי הנייר, וישתדל לקרוע דוקא שלא במקום הניקוב (סב).

(סב) כדי להימנע מאיסור מחתך, שקורע הנייר לפי מידה. ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל דכיון שהחותך אינו מקפיד אם היו עושים את זה יותר ארוך או יותר קצר, והוא חותך רק במקום שנוח לו, אין זה שייך כלל למלאכת מחתך, וכן יש הרבה דברים כאלה, עכ"ד, ועיין לעיל פ"ט הערה כז.

יב. שמירת שבת כהלכתה | פרק ל"ג (מהדורה שלישית)

ד. ... ומותר לחתוך גלולה לשני חצאים שווים, כדי להשתמש רק בחצייה, ואין בזה משום איסור מחתך (לו).

(לו) שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, וסברתו עמו, דאף שמקפיד על המדה, מ"מ מלאכת מחתך שייכת רק אם רוצה להשתמש אח"כ בדבר החתוך, ולא כשרוצה לבלוע דחשיב כאוכל, וגם פתילה שרוצה להכניסה לתוך הגוף חשיב לענין זה כאוכל. ועוד, שעיקר הקפידא הוא לכמות של התרופה ולא למדה, ויש שלאחר שכבר נחלקה לא איכפת ליה אם תתפורר לב' או ג' חלקים, וגם בתחילה אינו מקפיד על מידת האורך והרוחב, שהרי לא איכפת ליה אם החתך יהיה באורך, ברוחב או באלכסון, עכ"ד.

יג. שבת קמו, ב

אמר טבות רישבא אמר שמואל: האי טרפא דאסא - אסור. מאי טעמא? - רב יימר מדפתי אמר: גזירה משום מרזב, רב אשי אמר: גזירה שמא יקטום. מאי בינייהו? - איכא בינייהו: דקטים ומנחי.

רש"י

שמא יקטום - העלה מן הענף, וכיון דקטמיה הוה ליה כמתקן כלי, כדתניא במסכת ביצה (לג, ב): לחצות בו שיניו - לא יקטמנו, ואם קטמו - חייב חטאת.

יד. רמב"ם | יום טוב פרק ד

ח. אין שוברין את החרש ואין חותכין את הנייר לצלות עליהם, ואין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו מליח, שפוד שנרצף אף על פי שהוא יכול לפשטו בידו אין מתקנין אותו, שני כלים שהן מחוברין בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין פוחתין אותן לשנים מפני שהוא כמתקן כלי.

טו. תלמוד ירושלמי | שבת פרק ז

חוט שהשחילו במחט אפי' קשור מיכן ומיכן אינו חיבור. תפרו לבגד החוט חיבור לבגד ואינו חיבור למחט. ר' יונה ור' יוסי תריהון אמרי בקשור מיכן ומיכן. מיליהון דרבנן פליגין דא"ר בא רב ירמיה בשם רב המתח צדדיו בשבת חייב משום תופר. נאמר משום תופר ומשום קושר. קליעה בבגדים וחיתוך בעורות. קריעה בבגדים באמצע. וחיתוך בעורות מן הצד. ואית דמחלפין קריעה בעורות וחיתוך בבגדים. קריעה בעורות באילין רכיכא. וחיתוך בבגדים באילין ליבדייא.